

Raněnovověké právo a problémy trestněprávní justice

Četba textu:

D. Tinková, Předcházet či trestat? Problém infanticidia v osvícenské společnosti. ČČH 101, 2003, č. 1, s. 27-76.

Otázky k textu:

- 1) Jaké změny v trestním právu studie dokumentuje?
- 2) Jaké prameny (typy svědectví, resp. různé „diskursy“) autorka využívá a co tyto prameny dokládají? Neboli: jak se v 18. století lišily názory jednotlivých skupin obyvatelstva.

Právní systém v raném novověku:

Literatura:

Malý, Karel: Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha 1997 aj.

Malý, Karel (ed.): Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Praha 1982.

Problémy k nastudování:

1. Rozdělení práva: šlechtické (zemské, obecné) a práva zvláštní (městské, církevní, horní, viničné aj.). Princip personalitativního práva. Právo jako privilegium, soubor výsad pro určité skupiny obyvatelstva.
2. Formy raně novověkého práva: právní obyčej (krevní msta, ordály, kolektivní odpovědnost aj.), nařízení panovníka (statuta, dekrety, privilegia aj.), soudní nálezy, právní knihy, sněmovní usnesení (zemské desky a jejich rozdělení), kodifikace práva (právo zemské, městské, církevní).
3. Právní proces: půhon jako písemná formulace žaloby. Zásada stanného práva. Tortura jako důkazní prostředek.
4. Právní způsobilost – základní podmínky: osobní svoboda, přičetnost, věk, zachovalost cti; lidé zcela vyloučení (nečestná zaměstnání, lidé na okraji společnosti, lidé postižení apod.).
5. Změny v českém právu 17. a 18. století: stěžejní zákoníky (Obnovené zřízení zemské pro zemské právo, Koldínova práva pro městské právo). Důležitá role panovnických Deklaratorií a Novel, které mění dosavadní právní systém (dekrety, patenty, reskripty, mandáty, instrukce). Počátky osvícenství a vlivy přirozeno-právní teorie na nové kodifikace práva. Soukromé právní sbírky jako základní pramen práva v 18. století: Weingartenův „Codex Ferdinando-Leopoldino-Josefino-Carolinus“, Wekebrod a jeho sbírka zákonů od 1600 do 1740); úřední sbírky zákonů (vydávány od doby Josefa II., od 1780 vydávána tzv. Justizgesetzsammlung, od 1790 pak Politische Gesetzsammlung, sbírky i pro jednotlivé země).

Trestní právo a jeho proměny:

Literatura:

Tinková, Daniela: Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. Praha 2004.

van Dülmen, Richard: Divadlo hrůzy : soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Praha 2001.

van Dülmen, Richard: Bezectní lidé : o katech, děvkách a mlynářích : nepočetnost a sociální izolace v raném novověku. Praha 2003.

Problémy k nastudování:

1. Obecné proměny: Tři fáze raně novověké justice, související s formováním moderního státu: 1. období (1500–1650) budování centralizovaných států, ohrožených vnějšími i vnitřními nepřáteli, třicetiletá válka – důsledkem je tzv. „spektakulární justice“, založená na okázalé krutosti, demonstrováné při ritualizovaných veřejných popravách; zpřísnění trestního aparátu, posílení represe; cílem je zastrašení obyvatel i nepřítelů; od konce 15. po celé 16. století charakteristická snaha o pacifikaci městského prostředí, kde se kvůli růstu obyvatelstva vyskytovaly stále větší problémy (chudina); součástí jsou i hony na čarodějnice, vrcholící na přelomu 16./17. století (odraz snahy o pacifikaci venkova, kde přetrvávala tradiční magie a pověry). 2. období (konec 17. a první polovina 18. století) ustálení absolutistické moci, oslabení represivních tendencí; první kritické poznámky ze strany teoretiků přirozeného práva. 3. období (do konce 18. století) další oslabování represivního charakteru justice; osvícenské reformy, teorie přirozeného práva, kritika „barbarských“ postupů v trestním právu a neúčinnosti justice (Thomasius, Wolff, Pufendorf, Montesquieu, Rousseau, Mirabeau aj.).
2. Obrat v trestním právu: zásadní dílo milánského ekonoma Cesare Beccarii („O zločinech a trestech“, 1764) – požaduje sekularizaci trestního práva (konec perzekuce čarodějnic a kacířů), oslabení represe a stát jako garanta „veřejného blaha“; snaha o oddělení teologie a právní vědy (církevní tresty mají být omezeny na rovinu duchovní a nesmějí poškozovat zdraví či majetek člověka); klíčové bylo odmítnutí trestu jako odplaty (sociální msty): účelem trestu je zabránit člověku, aby opět upadl do stavu „barbarství“; nutnost fixních, jasně vymezených trestů za konkrétní činy; Beccaria odmítá jakékoli mrzačící tresty, které jsou neodvolatelné a nevratné a nejde v nich o nápravu jedince. Tyto myšlenky se v 18. století odrazily i na některých panovnických dvorech: ruská carevna Alžběta nepodepsala jediný rozsudek smrti, Marie Terezie sice vydala starší zákoník, nicméně prosadila částečné reformy trestněprávního systému, Fridrich II. zrušil již 1740 torturu a poté i trest smrti za krádež.
3. Konkrétní uplatnění v praxi (Habsburská monarchie): 1776 zakázáno použití tortury. Stěžejní byl Všeobecný zákoník o zločinech a trestech z roku 1787: zásada úměrnosti mezi závažností zločinu a trestem; tresty mají převychovat pachatele (ovšem stále byly velmi kruté); vyloučeno trestání dle libovůle soudce – uvádí úplný výčet deliktů a trestů, žádné jiné prohřešky než v zákoníku trestány být nemohly; odstraňuje dříve zásadní váhu náboženských deliktů.